

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

ІВЧЕНКО ЄВГЕН АНАТОЛІЙОВИЧ

УДК [351.863+658.012.8]:007.2

**ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЙ
СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА**

21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2018

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Роботу виконано у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, доцент
Погорелов Юрій Сергійович,
Рахункова палата України,
радник члена Рахункової палати (м. Київ).

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Отенко Ірина Павлівна,
Харківський національний економічний університет
імені С. Кузнеця,
завідувач кафедри міжнародного бізнесу та
економічного аналізу;

доктор економічних наук, професор
Шемаєва Людмила Григорівна,
Національний інститут стратегічних досліджень при
Президентіві України,
завідувач відділом фінансової безпеки (м. Київ).

доктор економічних наук, професор
Живко Зінаїда Богданівна,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри менеджменту;

Захист відбудеться «08» грудня 2018 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.089.01 Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова 17, у залі засідання Вченої ради (конференц-зал №1).

Із дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова за адресою: 61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17.

Автореферат розіслано «08» листопада 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. В. Кадничанський

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Важливість питань економічної безпеки на рівні підприємства визначається тим, що економічна безпека має виключну роль у забезпеченні сталого розвитку та є передумовою досягнення, збереження сталих фінансових результатів діяльності підприємства. Непередбачуваність зовнішнього середовища, зовнішні та внутрішні загрози, потребують від підприємств впровадження новітніх підходів щодо захисту економічних інтересів від можливих негативних явищ і наслідків. Система економічної безпеки підприємства як підсистема апарату управління впливає на внутрішнє середовище підприємства та процес прийняття управлінських рішень, сприяє формуванню відповідної реакції підприємства на ризики й загрози. Отже, в умовах мінливого середовища підприємства, виникнення принципово нових ризиків і загроз, зміни умов функціонування підприємства цілком правомірно розглядати для системи економічної безпеки підприємства питання необхідних трансформацій для забезпечення її дієвості. Трансформації є необхідними для досягнення мети функціонування системи економічної безпеки підприємства та є не тільки процесом її перетворення, а й процесом становлення системи. Тому в управлінні підприємством з метою забезпечення дієвості системи економічної безпеки підприємства важливо, щоб її трансформації були керованими й відбувалися внаслідок цілеспрямованого впливу суб'єктів управління.

Трансформації системи економічної безпеки викликають зацікавленість багатьох вітчизняних науковців. Дослідженню системи економічної безпеки підприємства приділено багато уваги в наукових працях Г. В. Козаченко, Ю. С. Погорелова, З. Б. Живко, Л. Г. Шемаєвої, І. П. Отенко, В. М. Бабаєва, Т. В. Момот, Є. І. Овчаренка, Є. І. Рудніченка, О. В. Ілляшенко, К. А. Мамонова, Н. І. Гавловської, Т. Г. Васильцева, О. М. Ляшенко, Л. О. Корчевської. Теоретичні положення та практичні аспекти дослідження трансформацій знайшли відображення в наукових розробках багатьох вітчизняних та зарубіжних учених-економістів. Питання трансформації соціально-економічних систем досліджені в роботах Дж. Гелбрейта, Д. Белла, І. Валлерстайна, Е. Тоффлера, П. Штомпки, Т. І. Заславської, Н. В. Паніної, Т. Ю. Загороднюк, В. Ф. Жмеренецького, Ю. М. Сурміна, В. М. Геєця, С. А. Єрохіна, Г. М. Поченчука, П. Т. Бубенка, В. П. Решетило, С. В. Філіпкової, Н. І. Гражевської та ін. Однак, слід відзначити, що загальнотеоретичні й практичні аспекти трансформацій саме системи економічної безпеки підприємства не є достатньо вивченими. Незавершеність та неповне розкриття в сучасних наукових працях зазначених питань потребує подальшого розвитку положень, які описують трансформації системи економічної безпеки

підприємства, та створення теоретичного підґрунтя для діагностування, моделювання та управління такими трансформаціями.

Необхідність розвитку та збагачення теоретико-методологічних засад трансформацій системи економічної безпеки підприємства обумовили актуальність обраної теми, мету, завдання дослідження та структуру дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематики держбюджетних науково-дослідних робіт Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля: при виконанні теми ДН-53-12 «Розробка теоретико-методологічних основ проектно-орієнтованого управління стійким і безпечним розвитком регіону в епоху економіки знань» (номер державної реєстрації № 0112U000233, 2012-2014 рр.) автором систематизовано теоретичні засади трансформацій системи економічної безпеки підприємства, описано природу трансформацій як соціально-економічного феномену; при виконанні теми ДН-02-15 «Теоретико-методологічні основи проектно-і процесноорієнтованого управління на регіональному рівні безпечним функціонуванням і розвитком суб'єктів і об'єктів діяльності в умовах економіки знань, системних криз та гібридних загроз» (номер державної реєстрації № 0115U000647, 2015-2017 рр.) здобувачем обґрунтовано результати трансформацій системи економічної безпеки підприємства за допомогою матричного аналізу, запропоновано характеристики та проаналізовано наслідки трансформацій системи економічної безпеки на вітчизняних підприємствах.

Зміст і напрям досліджень, виконаних у дисертаційній роботі, спрямовані на вирішення завдань, поставлених Стратегією національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26.05.2015 № 287/2015, що спрямована на реалізацію до 2020 року визначених нею пріоритетів державної політики національної безпеки, а також реформ, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованою Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII; Стратегією сталого розвитку "Україна - 2020", схваленою Указом Президента України від 12.01.2015 № 5.

Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних, методологічних і методичних положень, наукових і практичних рекомендацій щодо трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Відповідно до мети дослідження поставлено й вирішено такі завдання:

- вивчено еволюцію уявлень щодо економічної безпеки підприємства як феномену та економічної категорії;
- проаналізовано сутність, структуру системи економічної безпеки підприємства та підходи до її побудови;

- сформовано методологічний базис трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- досліджено природу трансформацій як соціально-економічного феномену;
- визначено закономірності перебігу та критерії класифікації трансформацій;
- розкрито каузально-консеквентний характер трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- узагальнено передумови діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- розроблено підхід до діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- проведено діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства на вітчизняних підприємствах;
- сформовано загальні засади моделювання трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- здійснено моделювання сценаріїв трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- проведено моделювання змісту трансформацій системи економічної безпеки підприємства;
- побудовано та впроваджено організаційно-економічний механізм управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства;

Об’єкт дослідження – трансформації системи економічної безпеки підприємства.

Предмет дослідження – теоретичні та методологічні засади виникнення, перебігу, діагностування, моделювання та управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є сукупність способів наукового пізнання, методів, прийомів і принципів, що використовувалися у процесі дослідження. Теоретичним підґрунтям роботи послугували положення економічної безпекології, загальної теорії систем, теорії управління підприємством, наукові праці вітчизняних та іноземних вчених-економістів. Правову базу дослідження склали чинні законодавчі й нормативні документи, що регулюють діяльність підприємств в Україні. Інформаційною основою роботи є статистичні дані Державної служби статистики України, електронні ресурси мережі Internet, дані вітчизняних підприємств і результати власних досліджень автора.

У роботі використано *історичний та монографічний аналіз* (для вивчення еволюції уявлень про економічну безпеку підприємства й дослідження природи трансформацій як соціально-економічного феномену, формування понятійного поля дослідження), *конвенціоналізм* (для узгодження підходів до розуміння

економічної безпеки підприємства), *аналіз і синтез* (для дослідження змісту поняття системи економічної безпеки, визначення підходів до діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства, побудови їхнього методологічного базису), *узагальнення та порівняння* (для визначення закономірностей та побудови класифікації трансформацій системи економічної безпеки підприємства, для дослідження складових каузальної природи трансформацій системи економічної безпеки підприємства, узагальнення передумов діагностування таких трансформацій), *міждисциплінарний підхід* (для дослідження поняття трансформації, поняття системи та механізму), *структурний підхід* (для аналізу структури системи економічної безпеки підприємства та підходів до її побудови, для відображення змісту системи економічної безпеки підприємства та зв'язків між її елементами), *причинно-наслідковий аналіз* (для розкриття каузальної та консеквентної природи трансформацій системи економічної безпеки підприємства, дослідження факторів, які впливають на такі трансформації), *матричний аналіз* (для дослідження зв'язків між складовими каузальної природи системи економічної безпеки підприємства, для розробки інструментарію моделювання трансформацій системи економічної безпеки підприємства), *сигнатурний аналіз* (для дослідження характеристик та змін функціональності системи економічної безпеки підприємства), *алгоритмізація та індикаторний метод* (під час розроблення інструментів діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства), *системний підхід, поле сил К. Левіна, когнітивні карти* (для дослідження факторів, які впливають на виникнення трансформацій системи економічної безпеки підприємства й результативності таких трансформацій), *візуалізація, сценарний підхід* (для моделювання сценаріїв та змісту трансформацій системи економічної безпеки підприємства), *процесний підхід* (для побудови організаційно-економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства).

Наукова новизна отриманих результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в розробці теоретичних та методологічних засад трансформацій системи економічної безпеки підприємства, які пояснюють виникнення та перебіг трансформацій, застосовуються для їхнього діагностування та моделювання, а також для формування організаційно-економічного механізму управління такими трансформаціями. Основні положення й результати дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому:

вперше:

з позиції економічної безпекології обґрунтовано концептуальні засади трансформації системи економічної безпеки підприємства, що розглядається як безперервний та цілеспрямований процес, який спричиняє та відображає якісні

перетворення та становлення системи економічної безпеки підприємства, що полягає у зміні взаємозв'язків та її складових, та як результат, призначений для набуття системою економічної безпеки підприємства нової дієвості, нових якостей та є умовою результативного її функціонування;

сформовано методологічний базис трансформацій системи економічної безпеки підприємства як на теоретичному рівні дослідження, що містить понятійно-категоріальний апарат, концепції та теорії, види й класифікація, закономірності перебігу трансформацій, так і на емпіричному рівні дослідження, який включає елементи, характеристики та дескриптори, індикатори та результати, методи та інструменти трансформацій, що дозволяє розкрити каузально-консеквентний характер трансформацій системи економічної безпеки підприємства й розробити відповідні аналітичні процедури та інструменти (діагностування, моделювання, механізм управління);

розроблено науково-практичний підхід до діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства шляхом визначення маркерів її трансформацій, формування сукупності інструментів на основі визначення підходів до діагностування трансформацій та конкретизації напрямів діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства, а саме діагностика трансформацій функціональної наповненості, діагностика зміни результатів функціонування внаслідок здійснених трансформацій, діагностика консеквентів трансформацій, діагностика патологій трансформацій, що дозволяє здійснювати діагностування трансформацій на конкретному підприємстві із використанням сформованого інструментарію діагностування;

розроблено методологічні засади моделювання трансформацій системи економічної безпеки підприємства шляхом створення комплексу інструментів для: формування загального уявлення щодо трансформацій (методологія м'яких систем, когнітивна методологія), аналізу впливу факторів та причин виникнення трансформацій, моделювання змісту таких трансформацій, що дозволяє сформувати сукупність часткових моделей трансформацій системи економічної безпеки підприємства, кожна з яких має визначене цільове призначення;

удосконалено:

підхід до системотворення у сфері економічної безпеки підприємства, що, на відміну від існуючих, полягає у визначенні і дослідженні об'єктів управлінського впливу, суб'єктивних та об'єктивних передумов функціонування системи економічної безпеки підприємства на основі використання методології структурного функціоналізму, що дозволяє представити таку систему як цілісну сукупність елементів (функцій, суб'єктів, об'єктів та методів) та зв'язків між ними, функціонування яких спрямоване на всебічне забезпечення економічної безпеки підприємства;

методологічний підхід до моделювання сценаріїв трансформацій системи економічної безпеки підприємства, який, на відміну від існуючих, описує динаміку та комбінування об'єктів, функцій, методів і суб'єктів захисту у складі такої системи відповідно до вибраного об'єктно-функціонального принципу її представлення, що дозволяє структурно визначити й описати різні сценарії трансформацій системи економічної безпеки підприємства, а також встановити міру функціональності, дієвості та гармонійності трансформацій для побудованих сценаріїв;

підхід до моделювання змісту трансформацій системи економічної безпеки підприємства, який, на відміну від існуючих, передбачає представлення трансформації у матричній формі як різниці між двома дискретними сусідніми в часі станами такої системи з урахуванням необхідного реагування такої системи на внутрішні та зовнішні загрози та фактори, які визначають необхідне наповнення цільової матриці в цілому, а також сукупності факторів деформуючого впливу на стан та функціонування системи економічної безпеки підприємства, що дозволяє сформувати образ майбутніх її трансформацій;

теоретичні положення діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства, які, на відміну від існуючих, передбачають встановлення вимог до процедури діагностування, визначення потенційних проблем діагностування трансформацій та встановлення превентивних дій щодо усунення таких проблем на основі визначення мети діагностування, напрямів та окремих режимів діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства, що дозволяє встановити причини виникнення та результати таких трансформацій, а також сформувати характеристику їхнього перебігу;

складові каузально-консеквентного характеру трансформацій системи економічної безпеки підприємства, які, на відміну від існуючих, дозволяють надати повний опис причинам виникнення таких трансформацій та наслідкам їхнього перебігу шляхом виділення окремих складових каузальної природи трансформацій, опису таких складових, проведення критеріального аналізу та надання опису їхнього впливу, виділення окремих чинників проведення трансформацій системи економічної безпеки підприємства, виділення окремих її характеристик як наслідків перебігу трансформацій, що дозволяє формалізовано описати вплив факторів на виникнення та перебіг трансформацій системи економічної безпеки підприємства та визначити зміну її характеристик;

організаційні та економічні засади механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства, які, на відміну від існуючих, базуються на формалізації процесу побудови та конкретизації змісту організаційно-економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства у вигляді процесної карти на основі

використання синтаксису IDEF щодо окремих груп об'єктів захисту шляхом узагальнення підходів, аналізу можливих інструментів до побудови такого механізму, визначення вимог до нього, уточнення його призначення й обмежень, що дозволяє сформуванню такого механізму відповідно до особливостей підприємства, на якому здійснюється управління трансформаціями системи економічної безпеки;

дістало подальшого розвитку:

поняття економічної безпеки підприємства на основі узгодження підходів до її розуміння в межах положень конвенціоналізму, яке, на відміну від існуючих підходів до її розуміння, визначається як здатність підприємства існувати в просторі небезпечних ситуацій з урахуванням становища ринкової взаємодії за рахунок адекватного усвідомлення небезпек і загроз та здійснюваного розвитку за результатами їхнього подолання, що дозволяє сформуванню єдиної теоретико-методологічної основи до розуміння економічної безпеки підприємства;

теоретико-методичні положення трансформації як соціально-економічного феномену, які, на відміну від існуючих, передбачають вивчення міждисциплінарного характеру, виділення характеристик, узагальнення видів трансформацій та визначення стадійного характеру їхнього перебігу за рахунок узагальнення теоретичної та емпіричної основи, що дозволяє обґрунтувати зміст й призначення трансформації для систем різного походження, виділити закономірності та побудувати класифікацію трансформацій.

Практичне значення отриманих результатів. Одержані результати та розроблені рекомендації становлять методологічну основу діагностування, моделювання та управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства.

Розробки й рекомендації автора використано у практичній діяльності установ, організацій та підприємств, що підтверджується відповідними довідками: у законотворчій діяльності, аналітично-практичній роботі та при розробці державних засад щодо реалізації регіональної політики та економічного розвитку Комітетом Верховної Ради України з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування (довідка №1050/13-09/18 від 18.09.2018 р.); в організаційно-методичній роботі Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму Луганської обласної державної адміністрації (довідка №22-01-2635 від 24.11.2017 р.) та Луганською регіональною торгово-промисловою палатою (довідка №25.1-172.1 від 05.09.2017 р.) щодо реалізації політики захисту економіки регіону, програм економічного відновлення та підвищення конкурентоспроможності регіону відповідно до Стратегії розвитку Луганської області до 2020 року; під час діагностування трансформацій СЕБП на ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання» (довідка № 31/23 від 20.04.2017 р.),

ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь» (довідка № 08/2071549 від 01.12.2017) та ПрАТ «Рубіжанський картонно-тарний комбінат» (довідка № 2278 від 10.03.2018 р.); під час моделювання сценаріїв та змісту трансформацій системи економічної безпеки підприємства на ПрАТ «Лисичанська нафтова інвестиційна компанія» (довідка № 1030 від 21.11.2016 р.) та ПрАТ «Новокраматорський машинобудівний завод» (довідка № 015/574 від 22.03.2018 р.); під час впровадження організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП на ПАТ «Луганськгаз» (довідка № 2278 від 23.11.2017 р.) та ДП «Полтавський облавтодор» ПАТ «ДАК «Автомобільні дороги України (довідка №01-18/49-7 від 14.03.2018 р.); Інститутом економіко-правових досліджень Національної академії наук України (довідка № 299/231 від 23.07.2018 р.) для визначення ключових проблем, що зумовлюють незначну ефективність економічних трансформацій на Донбасі, із висвітленням їх характеру (внаслідок військових подій, притаманні застарілій економічній моделі господарювання).

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (довідка впровадження №1613/08 від 29.12.2017 р.) при викладанні дисциплін «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки», «Менеджмент економічної безпеки», «Теорія управління безпекою соціальних систем» для здобувачів вищої освіти за спеціальностями «Менеджмент». Рекомендації дисертаційного дослідження впроваджено в навчальний процес Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. А. Дідоренка (довідка № 868 від 23.07.2018 р.) при викладанні дисциплін «Управління захистом комерційної таємниці» в програмі підготовки за спеціальністю «Правоохоронна діяльність».

Особистий внесок здобувача. Положення, розробки та висновки дисертаційної роботи є результатом самостійно проведеного автором дослідження щодо розроблення теоретичних і методологічних засад трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Особистий внесок у праці, опубліковані в співавторстві, визначено у списку публікацій.

Апробація теми дисертації. Основні теоретичні й методологічні положення і результати дослідження доповідалися та були схвалені на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах, основними з яких є такі: XIX Міжнародна науково-практична конференція «Технологія – 2016» (м. Сєвєродонецьк, 2016); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни» (м. Полтава, 2016); V Міжнародна науково-практична конференція «Економіка підприємства:

сучасні проблеми теорії та практики» (м. Одеса, 2016); Міжнародна науково-практична конференція «Стратегія сталого розвитку : на шляху до сильнішої громади» (м. Сєверодонецьк, 2016); IV Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки» (м. Полтава, 2016); X Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми та перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 2016); III Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція з міжнародною участю «Економічна безпека: держава, регіон, підприємство» (м. Полтава, 2016, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Управління економічними процесами: сучасні реалії і виклики» (м. Мукачево, 2017); III Міжнародна науково-практична конференція «Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства» (м. Львів, 2017); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Проблеми управління і економіки підприємств в сучасних умовах» (м. Київ, 2017); V Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми економіки та менеджменту: теоретичні і практичні аспекти» (м. Хмельницький, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність» (м. Полтава, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики» (м. Полтава, 2017); XVII Міжнародна науково-практична конференція «Конкурентоспроможність національної економіки» (м. Київ, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи» (м. Сєверодонецьк, 2017); VI Міжнародна науково-практична конференція «Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем» (м. Івано-Франківськ, 2017); IV Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки» (м. Полтава, 2017); Міжнародна науково-практична конференція «Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів» (м. Запоріжжя, 2018); International Scientific-Practical Conferences «Integration of business Structures: Strategies and Technologies» (Tbilisi, Georgia, 2018).

Публікації. Основні ідеї, положення і результати дослідження опубліковано в 47 наукових працях, з яких 4 монографії (1 одноосібна), 23 статті у фахових виданнях, у тому числі у виданнях, які індексовано у міжнародних науково-метричних базах даних, 4 статті у закордонних наукових виданнях, 20 тез доповідей у матеріалах конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 42,53 ум. друк. арк., з них 39,87 ум. друк. арк. належать особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, 5 розділів, висновків, списку використаних джерел із 556 найменувань на 59 стор., загальний текст дисертації викладено на 381 сторінках, включає 67 таблиць, 57 рисунків, 11 додатків на 181 стор.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми та її актуальність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи дослідження, охарактеризовано наукову новизну й практичне значення отриманих результатів, наведено дані щодо їхньої апробації.

У **першому розділі «Теоретичні засади трансформацій системи економічної безпеки підприємства»** вивчено еволюцію уявлень щодо економічної безпеки підприємства як феномену та економічної категорії, проаналізовано сутність, структуру системи економічної безпеки підприємства (СЕБП) та підходи до її побудови, сформовано методологічний базис трансформації СЕБП.

Дослідження еволюції уявлень щодо економічної безпеки підприємства як феномену та економічної категорії дозволяє виявити велике різноманіття підходів до її розуміння (гармонізаційний, діяльнісний, ресурсно-функціональний, захисний, стійкісний, конкурентний, процесний, фінансовий), та узагальнювальних синтетичних підходів (комплементарний, конвергентний, конвергентно-прагматичний). За результатами узагальнення існуючих підходів до розуміння економічної безпеки підприємства запропоновано єдину теоретико-методологічну основу до її розуміння на засадах конвенціоналізму, що дало змогу узгодити підходи до розуміння економічної безпеки підприємства в межах або «наукової парадигми» Т. Куна або «науково-дослідницьких програм» І. Лакатоса. У роботі економічну безпеку підприємства визначено як здатність підприємства існувати в просторі небезпечних ситуацій з урахуванням становища ринкової взаємодії, за рахунок адекватного усвідомлення небезпек і загроз та здійснюваного розвитку за результатами їхнього подолання.

Доведено, що на засадах конвенціоналізму розуміння економічної безпеки підприємства є конвенційно-суб'єктивним, оскільки положення, вибрані для пояснення економічної безпеки підприємства та розкриття її змісту змінюють одне інше в межах концепції зсуву наукової парадигми за Т. Куном від імперативно обґрунтованого розуміння економічної безпеки підприємства до синтетичного або конвергентного її розуміння, або конвенційно конкурують між собою у разі вибору концепції науково-дослідних програм І. Лакатоса.

Формування та підтримка економічної безпеки підприємства потребують цілеспрямованих дій, суб'єктом яких на рівні підприємства виступає СЕБП, яка є соціально-економічною системою, має власну структуру й розглядається в розрізі окремих змістових елементів, що виконують відповідні функції та взаємодіють з іншими частинами системи. На основі аналізу сутності, структури СЕБП та підходів до її побудови в роботі доведено, що єдиний погляд відсутній.

Основою для представлення змісту та структури СЕБП в межах дослідження вибрано структурний функціоналізм. Удосконалений підхід до системотворення у сфері економічної безпеки підприємства на засадах структурного функціоналізму спирається на розуміння та дослідження об'єктів аналізу, суб'єктивних та об'єктивних передумов функціонування СЕБП. Застосування методології структурного функціоналізму та об'єктно-функціонального підходу до розуміння СЕБП зміщує акцент дослідження на об'єкти управлінського впливу в СЕБП. Спираючись на ці положення, СЕБП представлено як цілісну сукупність визначених елементів (функцій, суб'єктів, об'єктів та методів) та зв'язків між ними, функціонування яких спрямоване на всебічне забезпечення економічної безпеки підприємства (рис. 1).

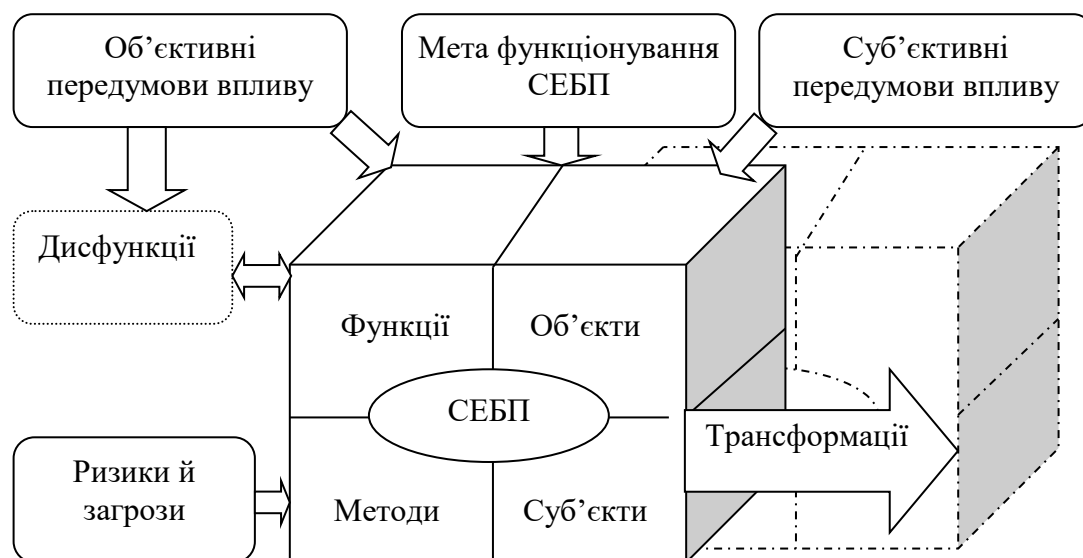

Рис. 1. Система економічної безпеки підприємства (вигляд на основі об'єктно-функціонального підходу) (побудував автор)

У дослідженні аксіоматично прийнято, що СЕБП не залишається незмінною, а еволюціонує, розвивається, змінюється відповідно до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства. Для забезпечення функціональності та дієвості в динамічних умовах функціонування підприємства СЕБП має отримувати адекватні трансформації щодо свого складу, структури, форми та функцій. Тому

структура та склад СЕБП не є незмінними, вони трансформуються за певних обставин під впливом певних факторів.

Необхідність дослідження трансформацій СЕБП зумовлена результатами аналізу об'єктивних закономірностей процесів системотворення СЕБП, функціонування та наявних причино-наслідкових зв'язків в СЕБП. Трансформації відбуваються у СЕБП у взаємозв'язках та складових СЕБП для посилення функціональності СЕБП, підвищення її дієвості, набуття нових якостей для виконання її призначення. Визначення та обґрунтування трансформацій СЕБП важливою умовою результативного функціонування СЕБП у довгостроковому періоді, формування концептуальної основи дослідження, визначення змісту трансформацій СЕБП та необхідних управлінських дій дало змогу сформувавши методологічний базис трансформацій СЕБП (рис. 2).

Рис. 2. Методологічний базис трансформацій СЕБП (побудував автор)

Поєднане використання визначених рівнів дослідження в межах методологічного базису трансформацій СЕБП дало можливість розкрити каузально-консеквентний характер трансформацій СЕБП. Розроблення аналітичного інструментарію діагностування, моделювання та механізму управління трансформаціями СЕБП, які представляють три пов'язані між собою напрями прагматичного спрямування у побудові методологічного базису трансформацій СЕБП, дає змогу передбачити наслідки трансформацій, забезпечити

встановлення поточних трансформацій такої системи, моделювати й впроваджувати її трансформації в майбутньому.

Отже, сформований методологічний базис трансформацій СЕБП дає змогу сформулювати теоретичні та методологічні засади їхнього пізнання, пояснити їхню природу, причинну та цільову основи й можливі наслідки трансформацій СЕБП.

У другому розділі «Трансформації як соціально-економічний феномен» досліджено природу трансформації як соціально-економічного феномену, визначено закономірності перебігу, розглянуто види та класифікацію трансформацій і розкрито каузально-консеквентний характер трансформацій СЕБП.

Поняття трансформації як соціально-економічного феномену перебуває на перетині різних галузей (економіка, соціологія, політологія тощо). Міждисциплінарний характер поняття трансформації та багаторівневність її інтерпретації потребувало дослідження змісту процесу трансформації як на макрорівні (на якому історично поняття трансформації актуалізувалося), так і на мікрорівні – на рівні окремого підприємства (як соціально-економічної системи). На основі вивчення підходів (телеологічний, еволюційний, системний, синергетичний, інституціональний, ситуаційний, процесний, формаційний та ін.) до розуміння трансформації та аналізу поняття трансформації в економічному контексті розглянуто трансформації щодо систем різної природи та походження.

Трансформації як соціально-економічний феномен приводять до нової якості системи, генезису нової системи, виникнення нових відносин або явищ. Досліджений системний характер трансформацій дав змогу розглядати трансформації як процес та як результат. Трансформації в економічному контексті відображають перетворення економічної системи різного масштабу у часі, мають міру спрямованості, джерело походження та спричиненість впливом ендогенних або екзогенних факторів. На цій основі вперше трансформації СЕБП представлено як безперервний та цілеспрямований процес, який спричиняє та відображає якісні перетворення та становлення системи економічної безпеки підприємства, що полягає у зміні взаємозв'язків та її складових, та як результат, призначений для набуття системою економічної безпеки підприємства нової дієвості, нових якостей та є умовою результативного її функціонування.

Дослідження трансформацій як соціально-економічного феномену спирається на теоретичну та емпіричну основу. Теоретичною основою для розуміння природи та загальних закономірностей трансформацій є сукупність концептів і теорій, в яких трансформації є предметом самостійного дослідження (теорія економічної трансформації, капіталістичних трансформацій, суспільних трансформацій, циклів, криз і катастроф тощо). Вивчення емпіричних основ трансформацій дає можливість ідентифікувати послідовність подій та змін,

відтворити хронологічний порядок трансформацій на основі методу системної емпірики.

На основі узагальнення теоретичної та емпіричної основи трансформацій проведено дослідження та узагальнення їхнього міждисциплінарного характеру, підходів до їхнього розуміння й визначення стадійного характеру трансформацій, що дало змогу розкрити природу трансформацій та визначити закономірності їхнього перебігу. До закономірностей трансформацій віднесено послідовність, паралельність, пов'язаність змін у структурних елементах, діалектичний характер, суб'єктний характер та часовий лаг. Узагальнення видів трансформацій стало основою для побудови їхньої класифікації. Побудована класифікація дала змогу критеріально описати трансформації, які запропоновано розглядати за результатами їх аналізу з позиції практичної значущості. До числа найбільш значущих для досліджень трансформацій СЕБП віднесено такі: міра спрямованості, джерело походження, міра запланованості, міра швидкості в часі, характер, об'єкт трансформацій.

Трансформації СЕБП як соціально-економічної системи мають не завжди добровільний характер та спричинені змінами в зовнішньому середовищі підприємства або відносин підприємства із його зовнішнім середовищем. Трансформації СЕБП мають каузальну та консеквентну природу. Каузальний характер трансформацій СЕБП розкрито шляхом виділення складових каузальної природи трансформацій (протиріччя, адаптація, прагнення упорядкованості тощо), опису та порівняння факторів і рушійних сил у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, які спричиняють за рахунок свого впливу виникнення та перебіг трансформацій СЕБП, дослідження зв'язків між ними та їхнього впливу на виникнення трансформацій. Показано, що такі трансформації СЕБП приводять до зміни її характеристик, функціональності самої системи й до можливого виникнення патологій (рис. 3).

Для дослідження результатів трансформацій СЕБП запропоновано консеквенти у вигляді характеристик зв'язків СЕБП як складової частини системи управління підприємством, які змінюються внаслідок здійснених трансформацій: егресія, інгресія, пріоритизація, об'єктивізація. Для характеристики СЕБП як відокремленої системи внаслідок проведених трансформацій виділено характеристики змісту й дієвості СЕБП: організаційна, субстратна, структурна та функціональна.

З метою дослідження наслідків у результатах трансформацій СЕБП, які можуть бути причинами дисфункцій, відхиленням від норми, тобто викликати стійке порушення нормального функціонування СЕБП, на основі імплементації положень щодо організаційних патологій (за Я. Станішкіс, А. І. Пригожиним) визначено, розглянуто та описано можливі патології СЕБП.

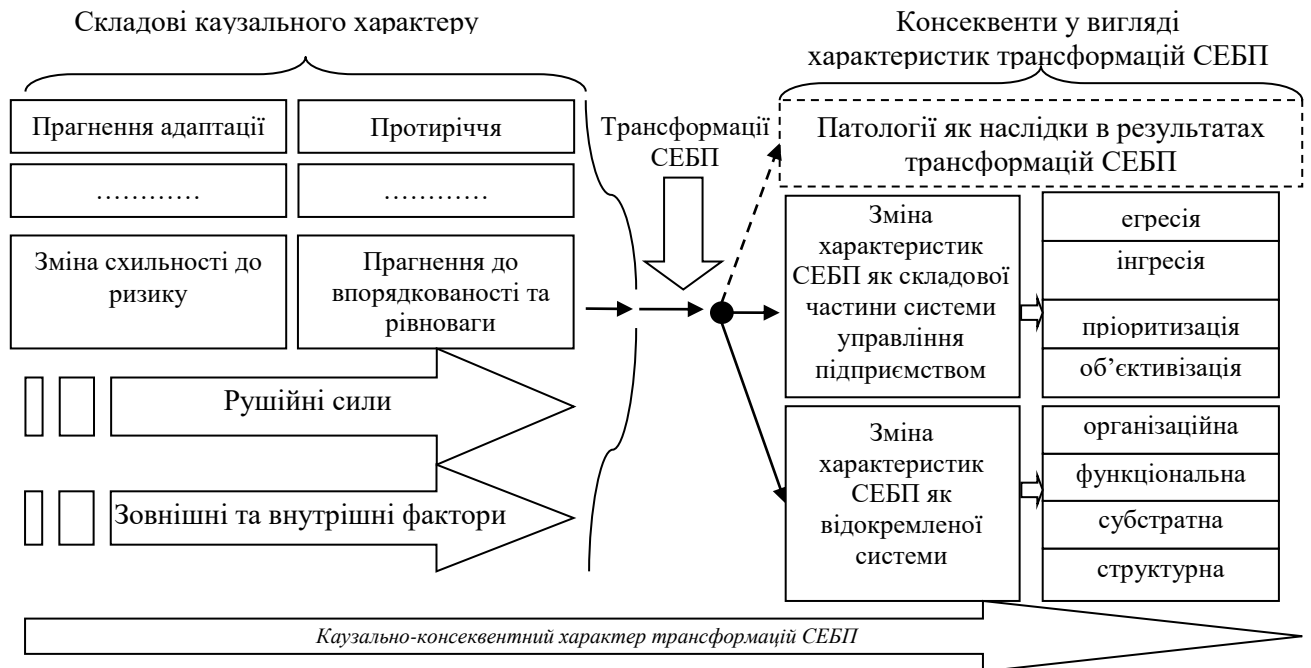

Рис. 3. Каузально-консеквентний характер трансформацій СЕБП (побудував автор)

Комбінування за множиною критеріїв запропонованих характеристик СЕБП дало змогу побудувати сценарії можливих змін характеристик як наслідку здійснених трансформацій. У роботі результати трансформацій СЕБП розглянуто як у прескриптивному аспекті (дослідження очікуваних результатів трансформацій СЕБП внаслідок здійснюваних дій), так і в описовому (вивчення та моніторинг фактичних результатів трансформацій). Результати трансформацій СЕБП запропоновано описувати у двох напрямках: розглядаючи СЕБП як окрему функціональну підсистему у складі системи управління підприємством; розглядаючи СЕБП як окрему систему із своїм складом, структурою, зв'язками між елементами тощо.

Таким чином, дослідження трансформацій як соціально-економічного феномену, побудова класифікації трансформацій, визначення закономірностей їхнього перебігу, обґрунтування каузально-консеквентного характеру трансформацій СЕБП, дозволило сформулювати загальне уявлення щодо природи трансформацій СЕБП та їхній теоретичний базис.

У третьому розділі «Інструментарій діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства» узагальнено передумови діагностування трансформацій СЕБП, розроблено підхід до діагностування трансформацій СЕБП та проведено діагностування трансформацій СЕБП на вітчизняних підприємствах.

Діагностування СЕБП є аналітичною процедурою, яка дозволяє ідентифікувати наявність таких трансформацій та визначити їхній зміст. У роботі розглянуто зміст та призначення діагностування як дослідницької процедури,

узагальнено передумови діагностування трансформацій СЕБП за рахунок визначення мети, напрямів та окремих режимів діагностування таких трансформацій. Уточнення змісту діагностування як дослідницької процедури дало можливість визначити мету діагностування СЕБП у вигляді трансформацій, що мають місце в СЕБП, прогнозування основних тенденцій перебігу трансформацій та обґрунтування передумов і чинників, визначення патологічних ознак, які мають істотний вплив на зміни у функціонуванні СЕБП в просторовому розрізі. Для досягнення поставленої мети діагностування трансформацій СЕБП визначено завдання, які стали основою для ідентифікації можливих напрямів такого діагностування. У складі запропонованих напрямів діагностування трансформацій СЕБП виділено такі: діагностика фактичних видів трансформацій СЕБП, діагностика каузальної природи трансформацій, діагностика змісту СЕБП у ході трансформацій, діагностика консеквентів трансформацій, діагностика чинників трансформацій, діагностика характеристик СЕБП у ході трансформацій, діагностика патологій у трансформаціях СЕБП. Для кожного з таких напрямів конкретизовано мету та об'єкт діагностування.

Визнання комплексності діагностування СЕБП дало змогу запропонувати різні режими діагностування - системну діагностику, діагностику за запитом, експрес-діагностику, функціональну діагностику за одним напрямом, комплексну всебічну діагностику, секретну (закриту) діагностику, - які розрізняються за змістом, призначенням та характеристиками (глибина аналізу, час проведення, витрати на проведення й головна вимога здійснення).

За результатами аналізу переваг і обмежень розглянутих різних суб'єктів діагностування виділено можливі проблеми, що можуть виникнути під час діагностування трансформації СЕБП та розглянуто шляхи їхнього попередження та превентивні дії в разі виникнення таких проблем.

Діагностування трансформацій СЕБП потребувало використання необхідного інструментарію. Проведений аналіз методів, прийомів та підходів до діагностування виявив відсутність відповідного цілісного інструментарію діагностування трансформацій СЕБП. Тому розроблено принципний підхід щодо діагностування трансформацій СЕБП шляхом визначення в межах кожного з проаналізованих підходів певних маркерів, які свідчать про виникнення трансформацій СЕБП, з метою їхнього опису. Такими маркерами визнано зміст СЕБП, узагальнювальні характеристики СЕБП, що змінюються внаслідок трансформацій, характеристики функціонування СЕБП в контексті умов її функціонування та результатами функціонування такої системи.

Формування сукупності інструментів діагностування (індикаторний метод, нормативний метод, симптомокомплекс, метод слабких сигналів, шкала Лайкерта) у межах кожного з розглянутих підходів (контентний, дескрипторний,

функціонально-орієнтований, результатно-орієнтований, програмно-цільовий) для запропонованих напрямів діагностування трансформацій СЕБП дало змогу побудувати інструментарій діагностування трансформацій СЕБП (рис. 4).

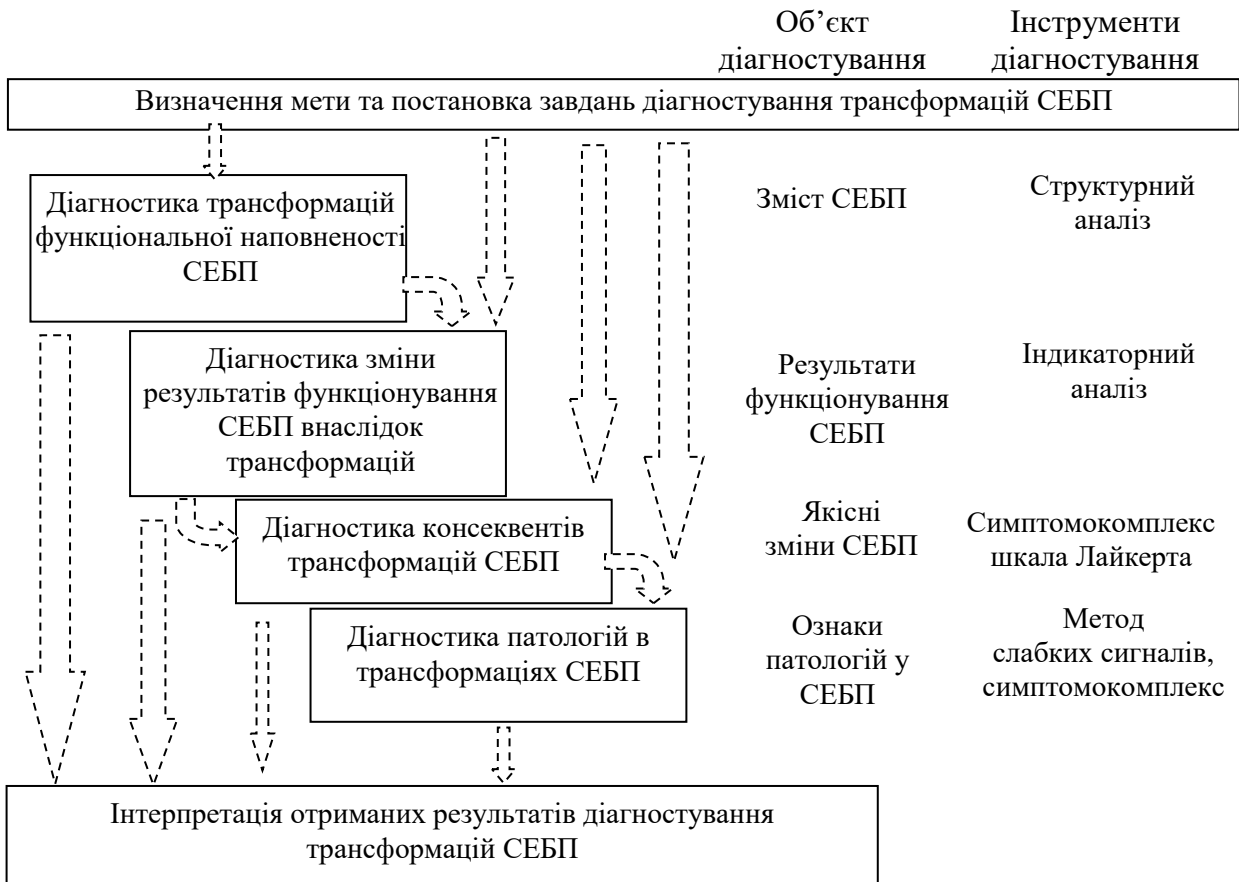

Рис. 4. Інструментарій діагностування трансформацій СЕБП
(побудував автор)

За результатами апробації розробленого інструментарію діагностування трансформацій СЕБП на вітчизняних підприємствах встановлено, що такий інструментарій відповідає потребам дослідження трансформацій СЕБП та дає можливість оцінити фактичний результат трансформацій СЕБП та дослідити результати трансформацій СЕБП (табл.1).

Інструментарій діагностування трансформацій СЕБП має альтернативний характер й передбачає можливість як послідовної реалізації всіх чотирьох напрямів діагностування, так і реалізацію окремих напрямів залежно від поставленої мети та завдань діагностування трансформацій СЕБП. Діагностика функціональної наповненості СЕБП дала змогу відстежити зміни у змісті самої СЕБП з точки зору здійснення процесів її функціонування на основі комбінування окремих функцій та об'єктів системи й оцінити міру виділення та реалізації функцій у СЕБП стосовно різних об'єктів. Діагностику зміни результатів функціонування СЕБП як наслідку здійснених трансформацій запропоновано використовувати виключно керівництву підприємств, оскільки

Результати діагностування трансформацій функціональної наповненості СЕБП на вітчизняних підприємствах (фрагмент)

Назва підприємства	Загальна оцінка трансформацій функціональної наповненості СЕБП	Відносна оцінка трансформацій функціональної наповненості СЕБП	Кількість функцій із мірою виконання в середньому по об'єктах не нижче граничної межі	Кількість об'єктів із мірою виконання по функціях у цілому не нижче граничної межі
ПАТ «Запоріжсталь»	11,55	1,97%	6	8
ПрАТ «НКМЗ»	8,08	1,58%	5	4
ТОВ «ЛЕО»	7,5	1,76%	2	3
ПрАТ «РКТК»	36,0	9,34%	2	2
ПрАТ «Севєродонецький ОРГХІМ»	50,50	12,35%	3	3

Примітка: склав автор

переважна кількість запропонованих індикаторів зміни результатів функціонування СЕБП складають комерційну таємницю. Діагностика консеквентів трансформацій СЕБП із використанням симптомомокомплексів здійснених трансформацій дала змогу діагностувати зростання або зменшення прояву характеристик в результатах трансформацій СЕБП. За результатами діагностування патологій СЕБП на досліджуваних підприємствах виявлено окремі патології, що мають місце в результатах трансформацій СЕБП. Найбільш розповсюдженою виявленою патологією СЕБП на досліджуваних підприємствах виявлено незбалансованість повноважень, обов'язків та завдань підрозділів, які забезпечують економічну безпеку підприємства. Таким чином, діагностування трансформацій СЕБП та формування цілісного судження щодо поточного стану таких трансформацій на підприємстві є основою як для формування образу майбутніх трансформацій, так і для впровадження необхідних управлінських дій щодо імплементації таких трансформацій.

У четвертому розділі «Методологічні засади моделювання трансформацій системи економічної безпеки підприємства» сформовано загальні засади моделювання трансформацій СЕБП, здійснено моделювання сценаріїв трансформацій та проведено моделювання змісту трансформацій СЕБП на вітчизняних підприємствах.

Результати моделювання трансформацій СЕБП з точки зору керованого впровадження таких трансформацій доповнюють результати діагностування з метою формування цілісного сприйняття реальних трансформацій такої системи на минулий, поточний та майбутній період часу. Тому формування образу

майбутніх трансформацій, що має представити цілісне бачення трансформацій СЕБП та очікуваного її нового стану потребувало визначення загальних засад моделювання трансформацій СЕБП.

За результатами опрацювання та узагальнення можливих для використання інструментів моделювання вперше розроблено методологічні засади моделювання трансформацій СЕБП шляхом визначення напрямів моделювання, визначення припущень моделі, уточнення об'єктів моделювання та створення комплексного інструментарію моделювання трансформацій СЕБП. До складу інструментарію увійшли інструменти, призначені для вирішення різних визначених завдань у ході моделювання трансформацій СЕБП. Створення комплексного інструментарію, який поєднує інструменти для формування загального уявлення щодо трансформацій СЕБП (методологія м'яких систем, когнітивна методологія) та інструменти аналізу впливу факторів та причин виникнення трансформацій дозволяє сформувати сукупність часткових моделей трансформацій СЕБП (табл. 2).

Таблиця 2

Сукупність часткових моделей трансформацій СЕБП

Модель	Об'єкт(и) моделювання	Інструменти для побудови	
Модель зв'язку факторів, які впливають на виникнення необхідності у трансформаціях	Виникнення трансформацій	Карта аналізу поля сил за К. Левіном, візуалізація	Методологія м'яких систем, когнітивна методологія
Модель сценарію трансформації СЕБП	Сценарії трансформацій	Матричний аналіз, сценарний аналіз	
Змістова модель трансформацій СЕБП	Зміст трансформацій	Концепція життєвого циклу, причинно-наслідковий аналіз, структурно-функціональний аналіз	

Примітка: побудував автор

Часткові моделі трансформацій СЕБП описують як загальні закономірності проведення та перебігу трансформацій СЕБП, так і зв'язок факторів, які впливають на виникнення необхідності трансформацій та їх перебіг. На основі побудови поля сил для факторів, які впливають на формування необхідності трансформацій СЕБП та факторів, які здійснюють вплив на результативність трансформацій СЕБП сформовано відповідні когнітивні карти, у яких визначено характер впливу кожного з факторів на інші пов'язані фактори, а також на кінцевий результат.

На основі опису динаміки та комбінування елементів СЕБП відповідно до вибраного об'єктно-функціонального принципу її представлення удосконалено методологічний підхід до моделювання сценаріїв трансформацій СЕБП (рис. 5). За результатами комбінування елементів СЕБП «об'єкти-функції»

запропоновано сценарії моделювання трансформації СЕБП: екстенсифікація, диверсифікація, концентрація, функціональна редукція, збереження стану, деградація, та об'єктна редукція. Комбінування динаміки суб'єктів та методів у складі СЕБП дало змогу визначити такі сценарії трансформації управлінського морфогенезу, суб'єктного примноження, інструментального морфогенезу, інструментальної редукції, збереження стану, управлінської примітивізації та суб'єктного згортання. Для кожного з визначених сценаріїв надано його характеристику, розглянуто переваги й недоліки стосовно функціональності СЕБП, а також показано фактори його вибору.

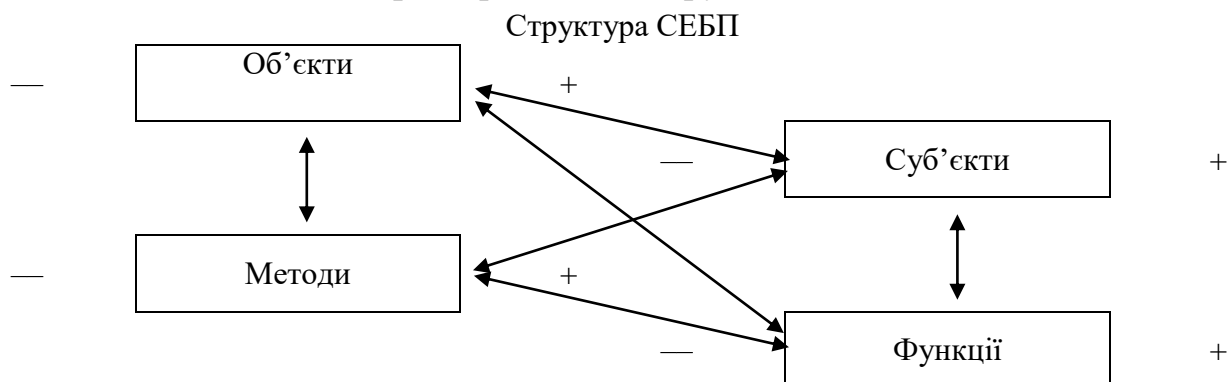

Рис. 5. Модель сценарію трансформацій СЕБП на основі об'єктно-функціонального підходу до представлення її змісту (побудував автор)

Комбінування об'єктів, функцій, методів і суб'єктів захисту СЕБП у складі модельованих сценаріїв трансформацій дозволяє описати їхній вплив на функціональність та дієвість таких трансформацій та визначити міру гармонійності сценаріїв трансформацій СЕБП.

Для більш докладного висвітлення змісту трансформацій СЕБП розроблено змістову модель трансформацій. З метою відображення змісту трансформацій СЕБП такі трансформації запропоновано представити в матричній формі, як різниці між двома дискретними сусідніми в часі станами такої системи. Матрицю у змістовій дескриптивній формі, що відображає зміст трансформацій на різні моменти часу у вигляді зміни виконання функцій у СЕБП щодо кожного з виділених об'єктів захисту з урахуванням суб'єктів у складі СЕБП та використовуваних методів захисту представлено в табл. 3.

Зміст матриці трансформацій СЕБП дав можливість виділити окремі патерни модельованих трансформацій (табл. 4).

Запропоновані патерни модельованих трансформацій СЕБП та відповідні їм критерії дали змогу якісно описати трансформації у вигляді згорнутих характеристик кількісної матриці.

Змістовна дескриптивна форма представлення трансформацій СЕБП

		Загальні функції							Спеціальні функції						
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Об'єкти у складі СЕБП	I								<div style="border: 1px solid black; padding: 5px; width: fit-content;"> Суб'єкти виконання функції №6 щодо об'єкту №5 із уточненням використовуваних методів </div>						
	II														
	III														
	IV														
	V														
	...														
	XIV														

Пояснення до табл. 3: арабськими цифрами позначені такі функції, виконувані у СЕБП: 1 – планування; 2 – аналітична; 3 – облік; 4 – прогнозування; 5 – контроль; 6 – організація; 7 – регулювання; 8 – цілепокладання; 9 – моніторинг; 10 – нормативізація; 11 – формалізування; 12 – попереджувальна; 13 – мотивація; 14 – адаптація; римськими цифрами позначені такі об'єкти у складі СЕБП: I – загрози; II – ризики; III – ресурси; IV – персонал; V – технології; VI – інтелектуальна власність; VII – активи; VIII – репутація та імідж; IX – інформаційні потоки; X – контрагенти; XI – інсайдери; XII – стейкхолдери; XIII – конкуренти; XIV – контактні аудиторії.

Примітка: побудував автор

Патерни трансформацій СЕБП відповідно до вибраної форми їхнього представлення

Критерії	Патерн модельованих трансформацій СЕБП
Вид елементу СЕБП, який змінюється	Нульові, комплексні, домінантно-функціональні, Домінантно-об'єктні, домінантно-суб'єктні, домінантно-інструментальні
Спрямованість трансформацій	Редукція, переорієнтація, розвиток
Кластеризація об'єктів	Нульові, комплексні, ризико-орієнтовані, ресурсно-орієнтовані, інформаційно-орієнтовані та суб'єктно-орієнтовані
Кластеризація функцій	Нульові, комплексні, трансформація загальних функцій, трансформація спеціальних функцій

Примітка: побудував автор

Для забезпечення необхідного реагування СЕБП на загрози діяльності підприємства сформовано сукупність факторів, які визначають необхідне наповнення цільової матриці в цілому та сукупності факторів деформуючого впливу на стан та функціонування СЕБП. Кількісні характеристики трансформацій СЕБП сформовано в сукупність показників, до складу якої увійшли показники комплексності, глибини та функціональності. Для кожного з запропонованих показників представлено порядок його розрахунку та інтерпретації. З використанням викладених положень здійснено моделювання трансформацій СЕБП на вітчизняних підприємствах (табл. 5).

Результати моделювання трансформацій СЕБП свідчать про успішну апробацію розробленого інструментарію, різну міру необхідних трансформацій для вітчизняних підприємств залежно від їхнього стану та міри загроз у зовнішньому середовищі.

Кількісний опис змодельованих трансформацій на вітчизняних підприємствах (фрагмент)

Показник трансформації СЕБП	ПАТ «Запоріжсталь»	ПрАТ «НКМЗ»	ТОВ «Луганське енергетичне об'єднання»
Комплексність	0,01	0,510	1,53
Глибина за максимальною величиною змін	0,38	0,40	0,44
Глибина за середньою мірою змін	0,09	0,10	0,08
Функціональність	0,12	0,123	0,06

Примітка: побудував автор

Доцільність створення цілісного образу майбутніх трансформацій СЕБП, необхідність здійснення таких трансформацій у практиці безпекозабезпечувальної діяльності вітчизняних підприємств потребує формування механізму управління трансформаціями.

У п'ятому розділі «Формування механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства» побудовано та впроваджено організаційно-економічний механізм управління трансформаціями СЕБП у діяльності вітчизняних підприємств.

Впровадження за результатами проведеного діагностування та моделювання трансформацій СЕБП потребувало використання необхідних управлінських інструментів. Для забезпечення комплексності й результативності такого впровадження запропоновано побудувати механізм управління трансформацій СЕБП. За результатами визначення організаційних та економічних засад механізму управління трансформаціями СЕБП запропоновано порядок формування такого механізму шляхом формалізації процесу його побудови, що дало можливість забезпечити варіабельність механізму управління трансформаціями СЕБП та можливість налаштування для конкретного суб'єкта господарювання.

Для коректного використання розробленого механізму управління трансформаціями СЕБП визначено його обмеження. Основним призначенням такого механізму визнано удосконалення СЕБП, підвищення її дієвості та результативності функціонування за рахунок трансформації її елементів відповідно до актуальних умов функціонування підприємства. Це дало можливість сформулювати організаційно-економічний механізм відповідно до особливостей конкретного підприємства для здійснення управління трансформаціями СЕБП та конкретного змісту таких трансформацій.

Враховуючи вибраний підхід до відображення структури СЕБП (об'єкти – суб'єкти – методи – функції) визнано безпосередній вплив розробленого механізму на суб'єкти і методи у складі СЕБП і опосередкований - на функції та

об'єкти у її складі. Узагальнений вплив організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП представлено на рис. 6.

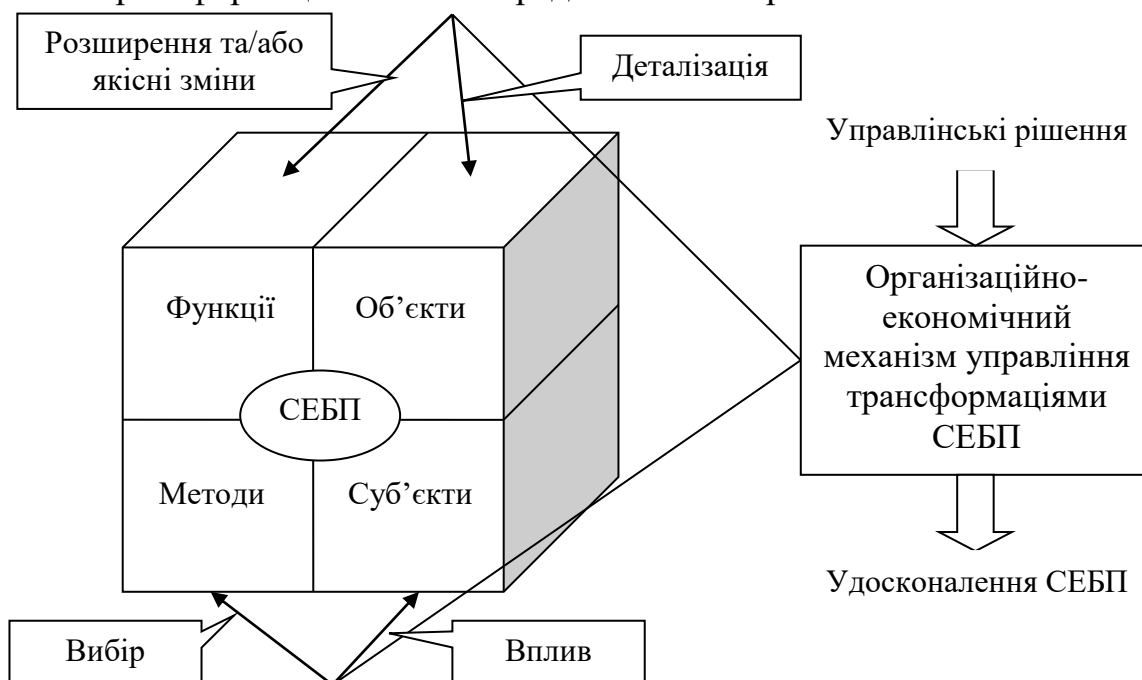

Рис. 6. Вплив організаційно-економічного механізму управління трансформаціями на СЕБП (побудував автор)

Дослідження переваг та недоліків, призначення та обмежень різних підходів до побудови організаційно-економічного механізму управління дало змогу визначити процесний підхід найбільш придатним для формування дієвого механізму управління трансформаціями СЕБП. Використання процесного підходу для побудови організаційно-економічного механізму управління трансформаціями запропоновано здійснювати на основі синтаксису IDEF. Представлення змісту організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП у вигляді процесної карти на основі синтаксису IDEF щодо окремих груп об'єктів захисту дало змогу представити у часі й взаємозв'язку трансформацію всіх елементів системи економічної безпеки підприємства – функцій, об'єктів, методів та суб'єктів.

З метою конкретизації змісту організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП об'єкти у складі такої системи згруповано в чотири групи об'єктів – внутрішньо-організаційні, контактні, партнерські та об'єкти потенційно негативної дії. Для об'єктів кожної групи розроблено складові загального механізму управління трансформаціями СЕБП у вигляді процесних карт.

На рис. 7 представлено процесну карту управління трансформаціями об'єктів системи економічної безпеки на прикладі ПрАТ «Рубіжанський картонно-тарний комбінат».

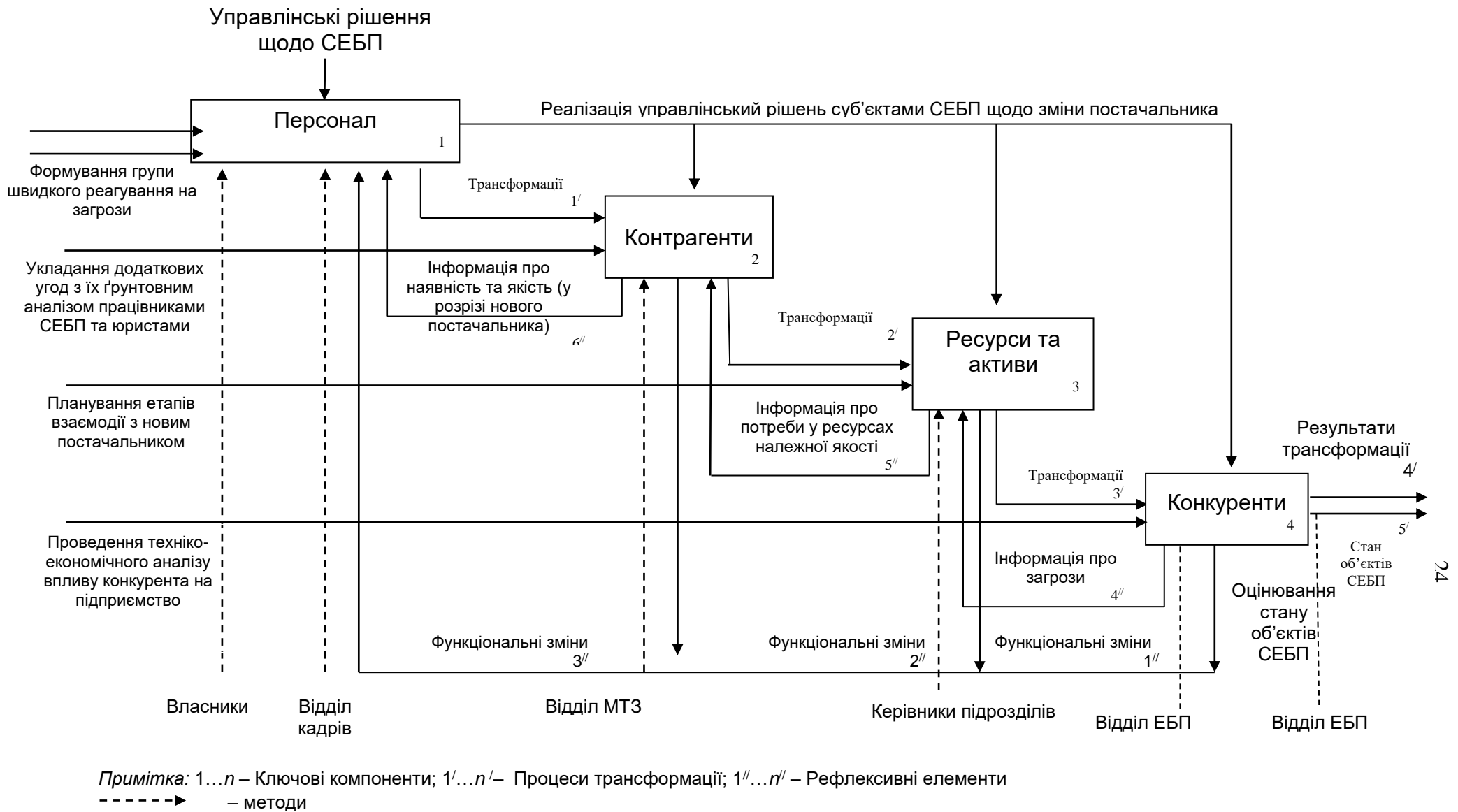

Рис. 7. Процесна карта управління трансформаціями об'єктів СЕБ ПрАТ «Рубіжанський картонно-тарний комбінат» з урахуванням зміни постачальника та появи нового конкурента (побудував автор)

Для побудованого організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП виділено два блоки складових елементів, які відрізняються своїм наповненням за відношенням до управлінського процесу (табл.6). Перший блок – суб'єкти, об'єкти, методи та оцінювальні елементи, створює основу досліджуваного механізму й формує необхідний фундамент для його «запуску». Другий блок – включає елементи (рефлексивні, подолання спротиву змінам, узгоджувальні, нормативні), що дають можливість такому механізму функціонувати та інтегруватися в загальну систему управління підприємством. Елементи в його складі організують і регламентують зв'язки в середині механізму, оперуючи інформацією та інструментарієм, які генерує перший блок.

Таблиця 6

Зміст елементів організаційно-економічного механізму управління
трансформаціями СЕБП

Елемент	Стислий зміст
Суб'єкти	власники та менеджери різних рівнів
Об'єкти	складові СЕБП (об'єкти – суб'єкти – методи – функції)
Методи	управлінські, економічні, соціально-психологічні
Оцінювальні елементи	якісні та кількісні
Рефлексивні елементи	зворотний зв'язок, ланцюгові реакції
Подолання спротиву змінам	примус, мотивація, лібералізм
Узгоджувальні елементи	гармонізація, уніфікація
Нормативні елементи	норми, регламенти, інструкції

Примітка: побудував автор

Використання методології IDEF для безпосереднього представлення й візуалізації організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП дає змогу відслідковувати основні процеси його дії. Функціонування організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП забезпечується завдяки узгодженій роботі окремих суб'єктів дії. Виділено за рівнями групи таких суб'єктів та показано диференціацію управлінських рішень, які ухвалюються відповідними суб'єктами, та пріоритетність їхнього виконання відповідно до ієрархії таких суб'єктів.

Дію організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП розглянуто на прикладі конкретних вітчизняних підприємств, що дало змогу на основі розробленого механізму запропонувати конкретні трансформації СЕБП таких підприємств (рис. 8).

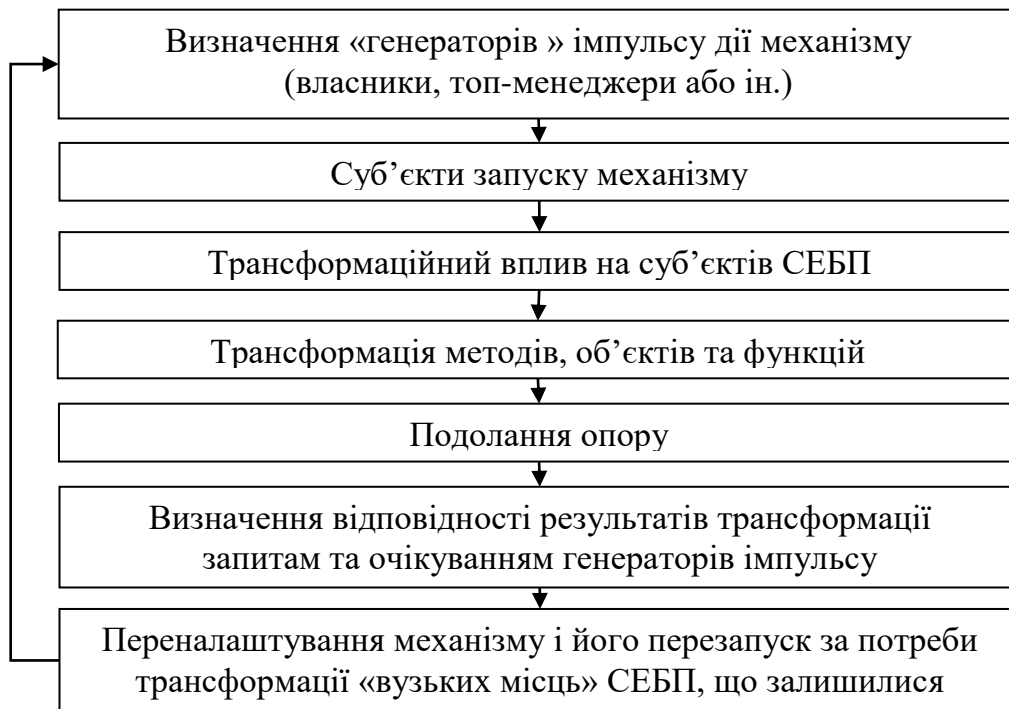

Рис. 8. Дія організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП *(побудував автор)*

За результатами розроблення організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП на прикладі конкретних підприємств зроблено висновок про дієвість запропонованого механізму. Глибина й масштабність дії запропонованого механізму в кожному конкретному випадку буде залежати від змін у зовнішньому й внутрішньому середовищі підприємств та розвиненості системи їх економічної безпеки.

Таким чином, розроблений організаційно-економічний механізм управління трансформаціями СЕБП є гнучким, може бути адаптований та налаштований до умов конкретного підприємства з метою управління трансформаціями СЕБП з урахуванням вибраного об'єктно-функціонального підходу до відображення її змісту, трансформації об'єктів, функцій, методів та суб'єктів у складі СЕБП конкретного підприємства.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження розроблено теоретичні та методологічні засади трансформацій СЕБП, які пояснюють виникнення й перебіг трансформацій СЕБП, застосовуються для їхнього діагностування та моделювання, а також для розроблення організаційно-економічного механізму управління такими трансформаціями. Результати проведеного дослідження дають можливість сформулювати такі висновки:

1. За результатами вивчення еволюції уявлень щодо економічної безпеки підприємства як феномену та економічної категорії сформовано єдину

теоретико-методологічну основу до розуміння економічної безпеки підприємства. Застосування положень конвенціоналізму, як епістемологічного концепту в науковому пізнанні, дало змогу узгодити підходи до розуміння економічної безпеки підприємства в межах або «наукової парадигми» Т. Куна або в межах «науково-дослідницьких програм» І. Лакатоса.

2. На основі аналізу сутності, структури СЕБП та підходів до її побудови удосконалено підхід до системотворення у сфері економічної безпеки підприємства. Використання положень методології структурного функціоналізму на основі визначення та дослідження певних об'єктів аналізу, суб'єктивних та об'єктивних передумов функціонування СЕБП дало змогу представити СЕБП як цілісну сукупність елементів (функцій, суб'єктів, об'єктів та методів) і зв'язків між ними, функціонування яких спрямоване на всебічне забезпечення економічної безпеки підприємства.

3. Формування методологічного базису трансформацій СЕБП дозволяє обґрунтувати доцільність вивчення питання трансформацій СЕБП на основі виділення теоретичного та емпіричного рівнів дослідження. Поєднане використання цих рівнів дослідження розкриває каузально-консеквентний характер трансформацій СЕБП. Розробка аналітичного інструментарію діагностування, моделювання та механізму управління трансформаціями СЕБП у складі методологічного базису таких трансформацій дозволяє передбачити наслідки трансформацій, забезпечити встановлення поточних трансформацій такої системи, моделювати та впровадити її трансформації у майбутньому.

4. Дослідження природи трансформацій як соціально-економічного феномену дозволило обґрунтувати системний характер трансформацій щодо систем різного походження. Трансформацію розглянуто як процес та як результат, що відображає перетворення економічної системи різного масштабу у часі, має міру спрямованості, джерело походження та спричинений ендогенними або екзогенними факторами. Трансформації СЕБП визначені як безперервний та цілеспрямований процес, який спричиняє та відображає якісні перетворення та становлення системи економічної безпеки підприємства, що полягає у зміні взаємозв'язків та її складових, та як результат, призначений для набуття системою економічної безпеки підприємства нової дієвості, нових якостей та є умовою результативного її функціонування.

5. За результатами визначення закономірностей, видів та класифікації трансформацій отримали подальший розвиток теоретичні основи трансформації як соціально-економічного феномену за рахунок узагальнення емпіричної та теоретичної основи, вивчення міждисциплінарного характеру трансформацій, підходів до їхнього розуміння, узагальнення видів трансформацій щодо систем різного походження та визначення стадійного характеру перебігу трансформацій.

6. Розкриття каузальної та консеквентної природи трансформацій СЕБП сприяло поглибленню розуміння каузально-консеквентного характеру СЕБП. Виділення складових каузальної природи, узагальнення, опис та порівняння факторів та рушійних сил у зовнішньому та внутрішньому середовищі підприємства, які спричиняють завдяки своєму впливові виникнення та перебігу трансформацій СЕБП, дозволяє розглядати зміни та функціональності такої системи. Виділення відповідних характеристик зв'язків, змісту та дієвості СЕБП, а також виділення окремих патологій стало основою розгляду трансформацій СЕБП як у прескриптивному аспекті (дослідження очікуваних результатів трансформацій СЕБП внаслідок здійснюваних дій), так і у дескриптивному (вивчення та моніторинг фактичних результатів трансформацій).

7. Узагальнення передумов діагностування трансформацій СЕБП дає можливість удосконалити теоретичні положення діагностування трансформацій СЕБП. Дослідження теоретичних засад, визначення напрямів та окремих режимів діагностування трансформацій СЕБП, встановлення вимог до процедури діагностування, визначення потенційних проблем діагностування трансформацій та встановлення превентивних дій щодо усунення таких проблем стало підґрунтям для встановлення причин їхнього виникнення та результатів трансформацій СЕБП, дало можливість визначити чіткий цільовий характер діагностування.

8. За результатами дослідження підходів до діагностування трансформацій СЕБП вперше розроблено принциповий підхід до його проведення, що дало змогу побудувати інструментарій діагностування трансформацій СЕБП. Визначення маркерів, які свідчать про виникнення трансформацій у СЕБП дало змогу сформулювати сукупність принципових інструментів (індикаторний метод, нормативний метод, аналітичні багатофакторні моделі, симптомокомплекс, метод слабких сигналів, шкала Лайкерта) для кожного з розглянутих підходів (контент-підхід, дескрипторний підхід, функціонально-орієнтований підхід, результатно-орієнтований підхід та програмно-цільовий підхід) для представлених напрямів діагностування трансформацій (діагностика трансформацій функціональної наповненості, діагностика зміни результатів функціонування внаслідок здійснених трансформацій, діагностика консеквентів трансформацій, діагностика патологій трансформацій).

9. Проведення діагностування трансформацій СЕБП на вітчизняних підприємствах показало відповідність інструментарію діагностування трансформацій СЕБП потребам дослідження та дало можливість оцінити фактичні результати трансформацій і дослідити результати трансформацій СЕБП внаслідок здійснюваних дій.

10. Методологічні засади моделювання трансформацій СЕБП сформовано шляхом створення комплексного інструментарію моделювання трансформацій

СЕБП. До складу інструментарію увійшли різні інструменти, призначені для вирішення визначених у ході моделювання трансформацій СЕБП завдань. Створення комплексного інструментарію моделювання трансформацій СЕБП, що поєднує інструменти для формування загального уявлення щодо трансформацій СЕБП (методологія м'яких систем, когнітивна методологія) та інструменти аналізу впливу факторів та причин виникнення трансформацій, дозволило сформуванню сукупності часткових моделей трансформацій СЕБП, кожна з яких має своє призначення.

11. За результатами моделювання сценаріїв трансформацій СЕБП визначено різні сценарії трансформацій на основі опису динаміки та комбінування елементів СЕБП відповідно до вибраного об'єктно-функціонального принципу її представлення. За результатами комбінування елементів СЕБП «об'єкти-функції» запропоновано такі сценарії трансформації СЕБП: екстенсифікація, диверсифікація, концентрація, функціональна редукція, збереження стану, деградація та об'єктна редукція. Комбінування динаміки суб'єктів та методів у складі СЕБП дає можливість визначити сценарії управлінського морфогенезу, суб'єктного примноження, інструментального морфогенезу, інструментальної редукції, збереження стану, управлінської примітивізації та суб'єктного згортання. Визначення динаміки та комбінування елементів СЕБП у модельованих сценаріях її трансформації дозволяє описати їхній вплив на функціональність та дієвість СЕБП та визначити міру гармонійності таких сценаріїв трансформацій СЕБП.

12. За результатами моделювання змісту трансформацій СЕБП представлено їхній зміст у загальному вигляді, надано характеристику окремим елементам у складі СЕБП. Для повного висвітлення конкретного змісту таких трансформацій розроблено змістову модель трансформацій СЕБП. Представлення трансформацій у матричній формі як різниці між двома дискретними сусідніми в часі станами такої системи, з урахуванням необхідного реагування СЕБП на загрози діяльності підприємства, дало змогу удосконалити підхід до моделювання змісту трансформацій СЕБП. З урахуванням необхідного реагування СЕБП на загрози діяльності підприємства встановлено сукупність факторів, які визначають необхідне наповнення цільової матриці в цілому та сукупності факторів деформуючого впливу на стан та функціонування системи економічної безпеки підприємства.

13. За результатами обґрунтування засад формування організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП визначено порядок формування такого механізму. Формалізація процесу побудови механізму управління трансформаціями СЕБП дала можливість виділити два блоки складових елементів, які відрізняються своїм наповненням за відношенням до

управлінського процесу, що дозволяють такому механізму функціонувати та інтегруватися в загальну систему управління підприємством. Конкретизація змісту організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП у вигляді процесної карти на основі використання синтаксису IDEF щодо окремих груп об'єктів захисту дала можливість представити у взаємозв'язку трансформацію всіх елементів системи економічної безпеки підприємства – функцій, об'єктів, методів та суб'єктів. Впровадження організаційно-економічного механізму управління трансформаціями СЕБП у діяльності вітчизняних підприємств показало дієвість запропонованого механізму та налаштування його змісту відповідно до особливостей діяльності підприємства.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Івченко Є. А. Дослідження трансформаційних процесів в системі економічної безпеки підприємства / Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3-х т. Т.1 / за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. С. 236-264.

2. Івченко Є. А. Моделювання сценаріїв трансформації системи економічної безпеки підприємства / Економічна безпека: держава, регіон, підприємство: монографія: в 3-х т. Т.2 / за заг. ред. В. О. Онищенко та Г. В. Козаченко. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2017. С. 240-267.

3. Ivchenko Ye., Pogorelov Yu. Analysis of transformations and characteristics of a system of economic security at an enterprise: principal directions / In Theory and practice of social. economic and technological changes: monograph / ed. by R. Rossi. Prague: Nemoiros, 2018. P. 241-248. (*Особистий внесок здобувача: визначено напрями аналізу результатів трансформацій у системі економічної безпеки підприємства*).

4. Івченко Є. А. Трансформації системи економічної безпеки підприємства: монографія. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2018. 420 с.

Статті у фахових виданнях:

5. Івченко Є. А., Суржко С. І. Державне регулювання економічної безпеки в сучасній Україні // Маркетинг: теорія і практика: Зб. наук. праць. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2013. Вип. 19. С. 60-64. (*Особистий внесок здобувача: розглянуто роль державного регулювання в забезпеченні економічної безпеки сучасної України*).

6. Івченко Є. А., Заблудська І. В. Форсайт як інструмент діагностики розвитку металургійного комплексу східних регіонів // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2015. № 6 (223). С. 39-42. (*Особистий внесок здобувача: визначено песимістичний і оптимістичний сценарії*

розвитку промислових підприємств східних регіонів за допомогою форсайту як інструменту діагностики).

7. Івченко Є. А. Управління трансформаційними процесами в системі економічної безпеки підприємства // Економіка і право. 2016. № 3 (45). С. 38-45.

8. Івченко Є. А. Природа трансформаційного процесу як соціально-економічного феномену та його вплив на систему економічної безпеки підприємства // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2016. № 3 (227). С. 40-45.

9. Івченко Є. А., Івченко Ю. А. Дослідження принципів до побудови та функціонування системи економічної безпеки підприємства // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук. праць. Луганськ (Севеодонецьк): вид-во СНУ ім. В.Даля, 2017. № 1 (61). С. 46-51. (*Особистий внесок здобувача: запропоновано принципи побудови системи економічної безпеки підприємства*).

10. Івченко Є. А., Галгаш Р. А., Д'яченко Ю. Ю. Теоретичні засади формування інтелектуального капіталу для сталого розвитку регіону в умовах постконфліктної трансформації // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2017. № 2 (232). С. 28-33. (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано каузально-консеквентний підхід для визначення причинно-наслідкових зв'язків між існуючими теоретичними, методологічними та практичними аспектами організаційно-економічного забезпечення систем економічної безпеки та регіонального управління*).

11. Івченко Є. А. Дослідження підходів до виділення складників системи економічної безпеки підприємства // Теоретичні та прикладні питання економіки: Зб. наук. праць. Київ: ТОВ «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. Вип. 1 (34). С. 135-144.

12. Івченко Є. А. Дослідження впливу складових каузальної природи трансформацій в системі економічної безпеки підприємства // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2017. № 6 (236). С. 110-119.

13. Івченко Є. А. Дослідження теоретичних підходів щодо класифікацій трансформаційних процесів // Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: зб. наук. праць. Серія: Економіка. Маріуполь: ДонДУУ, 2017. Вип. 303. Т. XVIII. С. 85-95.

14. Івченко Є. А. Дослідження патологій в системі економічної безпеки підприємства як результату трансформацій // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2017. № 10 (240). С. 43-48.

15. Івченко Є. А. Розроблення інструментарію діагностики трансформацій у системі економічної безпеки підприємства // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції: науково-практичний журнал. Херсон : ХНТУ, 2017. Вип. 26 (15). С. 71-78.

Статті, включені до міжнародних каталогів наукових видань і наукометричних баз:

16. Івченко Є. А. Теоретичні аспекти та закономірності трансформаційних процесів в економіці на макрорівні // Ефективна економіка. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5830>

17. Івченко Є. А. Трансформація як поняття та підходи до його розуміння в економічному контексті // Ефективна економіка. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5827>

18. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Аналіз підходів до розуміння економічної безпеки підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2016. № 6 (242). С. 100-104. *(Особистий внесок здобувача: обґрунтовано необхідність спільного використання системного та ситуаційного підходу для опису економічної безпеки підприємства на прагматичному рівні).*

19. Івченко Є. А., Серікова О. М. Оцінювання використання трудового потенціалу в системі економічної безпеки // Ефективна економіка. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5025> *(Особистий внесок здобувача: обґрунтовано важливість оцінювання трудового потенціалу в системі економічної безпеки).*

20. Івченко Є. А. Каузальний характер трансформацій в системі економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка. Ужгород: Говерла, 2017. Вип. 2 (50). С. 192-197.

21. Івченко Є. А. Передумови діагностики трансформаційних процесів в системі економічної безпеки підприємства // Економіка. Фінанси. Право. 2017. № 12/1. С. 3-6.

22. Івченко Є. А. Організаційно-економічний механізм управління трансформаціями у системі економічної безпеки підприємства // Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 1/3. С. 47-54.

23. Івченко Є. А. Теоретичні та інструментальні передумови моделювання трансформацій системи економічної безпеки підприємства // Економіка. Фінанси. Право. 2018. № 2/3. С. 4-10.

Статті в зарубіжних виданнях:

24. Ivchenko Ye. Contextual basis of genesis and flow of transformation processes in the economic security system of the enterprise // European cooperation. Warszawa: Consilium limited liability company, 2017. № 4 (23). P. 16-28.

25. Ivchenko Ye., Pogorelov Yu. Conventionalism as a theoretical basis for the understanding of the nature of economic security in the enterprise // EUREKA: Social and Humanities. Economics, econometrics and finance. Tallin: Publisher OU «Scientific Route», 2017. № 6 (12). P. 16-23. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано розглядати співвідношення між існуючими підходами до розуміння економічної*

безпеки підприємства у межах концепції Т. Куна та І. Лакатоса).

26. Ivchenko Ye. Directions of analysis of transformation results in the system of economic security of the enterprise // L'Association 1901 "SEPIKE". France, Poitiers: L'Association 1901 "SEPIKE", 2017. Ed. 18. P. 127-133.

27. Ivchenko Ye., Pogorelov Yu. Economic security of enterprises in the Luhansk region in conditions of post-conflict transformation // Baltic Journal of Economic Studies. Riga: Izdevniecība Bultija Publishing, 2017. № 5. V. 3. P. 358-367. *(Особистий внесок здобувача: визначено економічну безпеку підприємства як передумову для сталого розвитку регіону в умовах постконфліктної трансформації).*

Праці апробаційного характеру:

28. Івченко Є. А. Трансформаційні процеси в системі економічної безпеки підприємства // Технологія-2016 : матеріали Міжнар.наук.-техн. конф., 22-23 квіт. 2016 р. Сєверодонецьк: СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 265-267. *(Особистий внесок здобувача: досліджено сучасні умови функціонування підприємств в контексті забезпечення економічної безпеки).*

29. Івченко Є. А. Обліково-аналітичне забезпечення діагностики трансформаційних процесів в системі економічної безпеки підприємства // Проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення управління економічною безпекою підприємства, регіону, країни : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 19 трав. 2016 р. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. С. 205-206.

30. Івченко Є. А. Трансформаційний процес: природа, види, місце в системі економічної безпеки підприємства // Економіка підприємства: сучасні проблеми теорії та практики : матеріали п'ятої Міжнар. наук.-практ. конф., 15-16 вересня 2016 р. Одеса: Атлант, 2016. С. 383-385.

31. Івченко Є. А. Управління трансформаційними процесами в системі економічної безпеки підприємства // Стратегія сталого розвитку: на шляху до сильнішої громади : матеріали наук.-практ. конф., 21 жовтня. 2016 р. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 176-177.

32. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Облік як функція системи економічної безпеки підприємства // Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 27 жовт. 2016 р. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. С. 230-232. *(Особистий внесок здобувача: виділено функцію обліку в системі економічної безпеки підприємства).*

33. Івченко Є. А. Дослідження підходів до опису системи економічної безпеки підприємства // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф., 25 лист. 2016 р. Харків: ХНАДУ, 2016. Т. 3. С. 165-168.

34. Івченко Є. А. Трансформація як процес розвитку та становлення системи економічної безпеки підприємства // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали III Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. з міжнародною участю, 1 грудня 2016 р. – 10 січня 2017 р. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2017. С. 64-66.

35. Івченко Є. А. Трансформаційний цикл функціонування та розвитку системи економічної безпеки підприємства // Управління економічними процесами : сучасні реалії і виклики : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 22-23 бер. 2017 р. Мукачєво: Мукачівський державний університет, 2017. С. 339-341.

36. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Обліково-аналітичне забезпечення як елемент системи економічної безпеки підприємства // Обліково-аналітичне забезпечення системи менеджменту підприємства : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., 27-28 квіт. 2017 р. Львів: Львівська політехніка, 2017. С. 216-218. *(Особистий внесок здобувача: визначена необхідність обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства).*

37. Івченко Є. А. Поняття трансформаційного процесу як соціально-економічного феномену // Проблеми управління і економіки підприємств в сучасних умовах : Матеріали XIII Міжнарод. наук.-практ. конф., 26-27 квіт. 2017 р. Київ: НУХТ, 2017. С. 97-98.

38. Івченко Є. А. Сучасні аспекти економічної безпеки // Актуальні проблеми економіки та менеджменту : Матеріали V Міжнарод. наук.-практ. конф., м. Хмельницький-сmt. Сатанів, 12-14 квіт. 2017 р. Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 60-63.

39. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Інформаційно-аналітичне забезпечення трансформацій в системі економічної безпеки підприємства в контексті економічного розвитку // Економічний розвиток держави та її соціальна стабільність : матеріали Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 11 трав. 2017 р. Полтава: ФОП Пусан А. Ф., 2017. Ч. 1. С. 490-491. *(Особистий внесок здобувача: обґрунтовано доцільність вивчення питання інформаційно-аналітичного забезпечення трансформацій в системі економічної безпеки).*

40. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Інструментальна основа трансформацій в системі економічної безпеки підприємства // Менеджмент XXI століття: глобалізаційні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 трав. 2017 р. Полтава: Вид-во «Сімон», 2017. С. 276-279. *(Особистий внесок здобувача: запропоновано триступінчасту модель К. Левіна як концептуальну основу проведення трансформацій системи економічної безпеки підприємства).*

41. Івченко Є. А. Система економічної безпеки підприємства: побудова та функціонування // Конкурентоспроможність національної економіки : матеріали XVII Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 жовт. 2017 р. Київ: КНУ ім. Т. Шевченка,

2017. С. 301-304.

42. Івченко Є. А., Івченко Ю. А. Розвиток економічної безпеки як фундаментальної категорії // Децентралізація публічного адміністрування в умовах інтеграції України до Європейської спільноти: проблеми та перспективи : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф., 6-7 жовт., 2017 р. Сєверодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. С. 204-206. (*Особистий внесок здобувача: розглянуто місце економічної безпеки підприємства в системі національної безпеки*).

43. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Інформаційне забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства // Теорія і практика стратегічного управління розвитком галузевих і регіональних суспільних систем : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф., 11-13 жовт. 2017 р. Івано-Франківськ, 2017. С. 189-192. (*Особистий внесок здобувача: обґрунтовано важливість інформаційного забезпечення підвищення економічної безпеки підприємства*).

44. Івченко Є. А., Погорелов Ю. С. Оцінювання трансформацій в системі економічної безпеки підприємства на основі даних управлінського обліку// Сучасні інноваційно-інвестиційні механізми розвитку національної економіки : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтер.-конф., 26 жовт. 2017 р. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2016. Ч. 1. С. 332-335. (*Особистий внесок здобувача: визначено характеристики системи економічної безпеки підприємства, які підлягають оцінці*).

45. Івченко Є. А. Передумови діагностики трансформацій в системі економічної безпеки підприємства // Економічна безпека: держава, регіон, підприємство : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтер.-конф. з міжнародною участю, 15 грудня 2017 р. – 25 січня 2018 р. Полтава: ПолтНТУ ім. Ю. Кондратюка, 2018. С. 83-85.

46. Івченко Є. А. Теоретичні засади побудови організаційно-економічного механізму управління трансформаціями системи економічної безпеки // Сучасні проблеми модернізації та структурних трансформацій економіки України і регіонів : тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 23 лют. 2018 р. Запоріжжя: КПУ, 2018. С. 233-236.

47. Івченко Є. А. Моделювання трансформацій у системі економічної безпеки підприємства // Integration of business Structures: Strategies and Technologies : International Scientific-Practical Conferences, February 23, 2018. Tbilisi, Georgia: Baltija Publishing, 2018. P. 69-71.

АНОТАЦІЯ

Івченко Є. А. Теоретико-методологічні засади трансформацій системи економічної безпеки підприємства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності. – Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 2018.

Дисертацію присвячено розробці теоретичних та методологічних засад трансформацій системи економічної безпеки підприємства, які пояснюють виникнення та перебіг трансформацій, застосовуються для їхнього діагностування та моделювання, а також для розроблення організаційно-економічного механізму управління такими трансформаціями. Вивчено еволюцію уявлень щодо економічної безпеки підприємства як феномену та економічної категорії. Удосконалено підхід до системотворення у сфері економічної безпеки підприємства. Сформовано методологічний базис трансформації системи економічної безпеки підприємства. Досліджено природу трансформацій як соціально-економічного феномену та визначено закономірності перебігу та критерії класифікації трансформацій. Удосконалено складові каузально-консеквентного характеру трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Узагальнено передумови діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Вперше розроблено принциповий підхід до діагностування трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Розроблено методологічні засади моделювання трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Удосконалено методологічний підхід моделювання сценаріїв трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Удосконалено підхід до моделювання змісту трансформацій системи економічної безпеки підприємства. Побудовано та впроваджено організаційно-економічний механізм управління трансформаціями системи економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: трансформації, економічна безпека, система економічної безпеки підприємства, діагностування, моделювання, організаційно-економічний механізм.

ABSTRACT

Ivchenko Ye. A. Theoretical and Methodological Foundations of Transformations of Economic Security System of Enterprise. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Thesis for a degree of Doctor of Economics according to specialty 21.04.02 – Economic security of business entities – O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv, Kharkiv, 2018.

The dissertation is devoted to development of theoretical and methodological foundations of transformations of economic security system of enterprise. These

foundations explain emergence and flow of such transformations and are used for their evaluation, modeling and for development of organizational and economic mechanism of management of such transformations. The evolution of ideas about economic security of enterprise as a phenomenon and economic category has been studied and a single theoretical and methodological basis for understanding of economic security of enterprise has been formed. The approach to formation of system in field of economic security of enterprise on basis of essence analysis, structure of economic security system of enterprise and approaches to its construction has been improved. The methodological basis of transformation of economic security system of enterprise has been constructed. On basis of generalization of theoretical studies, the nature of transformations as a social and economic phenomenon has been studied. According to results of generalization of theoretical and empirical basis the laws of flow and classification criteria of transformations have been determined. Understanding of causal-consequent nature of transformations of economic security system of enterprise has been improved. The prerequisites of diagnosing of transformations of economic security system of enterprise have been summarized, which became theoretical basis for development of principled approach to diagnosing of transformations of economic security system of enterprise. The methodological foundations of transformation modeling of economic security system of enterprise have been determined. The modeling of transformations scenarios of economic security system of enterprise has been improved. The modeling of transformations content of economic security system of enterprise has been improved. The general foundations and construction of organizational and economic mechanism of management of transformations of economic security system of enterprise have been improved. The organizational and economic mechanism of management of transformations of economic security system of enterprise has been implemented.

Key words: transformation, economic security, economic security system of enterprise, diagnostics, modeling, organizational and economic mechanism.

Підп. до друку 08.11.18
Друк на ризографі
Замовл. № 10059

Формат 60x84 1/16
Умовн.-друк. арк. 1,9
Тираж 100 пр.

Видавець і виготовлювач:
Харківська національний університет міського господарства
імені О.М. Бекетова
вул. Маршала Бажанова, 17, Харків, 61002
Електронна адреса: rectorat@kname.edu.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
ДК №5328 від 11.04.2017